

ГУМАНІТАРНІ ДОСЛІДЖЕННЯ

УДК 37.017-057.87

ПРІОРИТЕТИ ТА ЦІННОСТІ СУЧАСНОЇ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ

СТАТІНОВА Н., к. пед. н., доцент кафедри філософських та соціальних наук, зав. лабораторії профдіагностики Інституту молоді "Інтелект" КНТЕУ

КУЩЕНКО О., практичний психолог відділу навчально-виховної роботи КНТЕУ

Кожний етап розвитку суспільства вимагає від людини скоординованих дій не лише у певних видах діяльності, а й у взаємовідносинах. Важливе значення при цьому належить внутрішньому стрижню особистості, яким виступає система ціннісних орієнтирів. Цінність – це глибинний вияв потреби, оскільки людина завжди бажає перебувати в комфортному середовищі і водночас прагне, щоб середовище змінювалось, розвивалось у певному напрямі, за певними принципами. Цінності відіграють роль певного стабілізатора, охоронця на шляху пошуку нових парадигм життя [1, с. 440]. Виявлення, пошук цінностей, особливо для молодого покоління, є не простою проблемою. Можна стверджувати, що соціальна валідність особистості залежить від ступеня засвоєння нею духовно-моральних цінностей, що дозволяє більш ефективно формувати її світоглядні настанови.

Проблема формування ціннісних орієнтацій особистості, її духовної компетентності розглядається багатьма сучасними вченими, педагогами, соціологами, зокрема її висвітлювали Л. Романюк, Г. Шевченко, О. Целякова [1–3] та ін. Виявлення та розвиток системи ціннісних орієнтирів, духовного світу сучасної студентської молоді посідає одне з провідних місць у галузі гуманітарних наук, освітньої діяльності: адже без духовності людське життя не може існувати [2, с. 4].

Результати опитувань студентської молоді, здійснені у вищих навчальних закладах України (Східноукраїнському національному університеті ім. Володимира Даля, Луганському державному медичному університеті, Львівському національному університеті ім. Івана Франка, Національному технічному університеті "Київський політехнічний

інститут", Національному технічному університеті "Харківський політехнічний інститут") [4–6], дозволили виявити спільні риси та відмінності у пріоритетах студентів різних регіонів України, а також констатувати, що для всіх сучасних студентів актуальні проблеми незалежності, лідерства, професіоналізму, впевненості у собі.

Студентство – це майбутня інтелектуальна, культурна еліта суспільства. Тому вивчення змін, які відбуваються у свідомості студентської молоді в сучасних умовах, не втрачають актуальності. Метою статті є виявлення основних духовних цінностей студентської молоді Київського національного торговельно-економічного університету, що дозволить більш ефективно вести навчально-виховний процес.

Лабораторією професійної діагностики Інституту молоді "Інтелект" та відділом навчально-виховної роботи КНТЕУ проводились дослідження у системі моніторингу соціально-психологічних особливостей та духовного світу студентів університету у 2008–2009 та 2009–2010 навчальних роках. Такі дослідження проводитимуться в експериментальних групах і надалі – до закінчення студентами університету.

Для вирішення поставленої мети використано кількісний метод збору інформації – опитування шляхом анкетування. Анкети містили відкриті та закриті запитання. Деякі з них передбачали можливість вибору кількох варіантів відповідей. У 2008–2009 н. р. в опитуванні за вибіркою взяло участь 774 студенти першого курсу, у 2009–2010 н. р. – 691 студент першого та 784 студенти другого курсу всіх факультетів та напрямів підготовки КНТЕУ. Результати подано у відсотках до загальної кількості опитаних.

Одним із основних завдань дослідження було виявлення особливостей розуміння студентами самого поняття "духовність" та його структурних елементів. Порівняльний аналіз результатів опитування свідчить, що розуміння цього поняття у студентів змінюється протягом перших двох років навчання (табл. 1).

Таблиця 1

Розподіл відповідей щодо розуміння студентами поняття "духовність", %

Варіанти відповідей	2008–2009 н. р.	2009–2010 н. р.	
	1-й курс	1-й курс	2-й курс
Релігійний термін, пов'язаний з вірою в Бога	19.1	21.9	13.6
Інтелектуальне багатство людини: розум, світогляд	7.2	25.3	34.3
Певне світобачення, прагнення до самовдосконалення	43.9	14.8	25.3
Сукупність моральних якостей людини	19.6	63.8	52.5
Віра в добро і справедливість	25.6	4.1	2.7
Гармонія внутрішнього світу людини	54.8	50.1	51.7

Значно зросла кількість студентів, які розуміють "духовність" як "інтелектуальне багатство людини" (з 7.2 до 34.3 %) та "сукупність моральних якостей" (з 19.6 до 52.5 %). Натомість, і це викликає занепокоєння, знижується важливість самовдосконалення для духовного розвитку людини (з 43.9 до 25.3 %) та частка релігійного компоненту духовності, а саме: "віри в добро і справедливість" (з 25.6 до 2.7 %). Однак, як і раніше, студенти вважають, що "духовність" – це насамперед сукупність моральних якостей (1-й курс – 63.8 %, 2-й курс – 52.5 %) та гармонія внутрішнього світу людини (відповідно 50.1 та 51.7 %).

Подібні зміни відбуваються і в розумінні студентами різних структурних елементів духовного світу особистості. Так, першу позицію в 2008–2009 н. р. посіли емоційні компоненти духовності, а саме: віра, надія, любов (38.8 %). У 2009–2010 н. р. пріоритетними стають інтелектуальні (зросли з 23.5 до 41.6 %) та власне духовні (дух, душа) цінності (збільшились з 27.9 до 61.9 %). Потрібно відзначити, що за два роки навчання в університеті студенти почали більше цінувати культуру взаємовідносин (1 курс – 14.4 %, 2 курс – 38.5 %).

Таким чином, поняття "духовність" усвідомлюється студентами університету в трьох семантичних полях: моральність, інтелект, релігійність. Переважна більшість респондентів трактує "духовність" як моральні цінності людини, дещо менша – як інтелектуальні, та зовсім невелика частина респондентів – як релігійні цінності. Було цікаво виявити, як студенти університету оцінюють свій рівень духовної культури. Аналіз отриманих у 2010 р. результатів свідчить, що переважна більшість респондентів оцінили свій духовний рівень як середній (1 курс – 67.9 %, 2-й курс – 65.7 %). Певна частина опитаних студентів визначила, що мають високий рівень духовної культури (відповідно 18.1 та 16.3 %). Невелика кількість респондентів відзначала, що має низький рівень духовності (відповідно 9.1 та 8.1 %). Ці дані майже не відрізняються від отриманих у 2008–2009 н. р. Тобто, як і раніше, студенти критично ставляться до власного рівня духовного розвитку.

Характеристика самооцінки духовного світу студентів може бути суттєво доповнена результатами опитування щодо самооцінки рівня сформованості особистісних цінностей, а саме: національних і громадянських. Респонденти мали можливість оцінити рівень розвитку цих якостей ("характерне") та визначити, які з цих якостей вони хотіли б у себе розвинути ("бажане"). Переважна більшість студентів визнали характерними для себе такі якості: дбайливе ставлення до рідної природи (1-й курс – 72.5, 2-й курс – 77.2 %); повага до національних традицій (відповідно 72.8 % та 74.1 %); гуманістичність (70.8 та 73.7 %); демократичність (67.1 та 73 %); національна гідність (63.5 % та 65.8 %); громадянська відповідальність (53.4 та 64.8 %); патріотизм (56.2 та 59.3 %) (табл. 2).

Розподіл відповідей щодо самооцінки рівня розвитку національних та громадянських цінностей студентів у 2009–2010 н. р., %

Варіанти відповідей	1-й курс		2-й курс	
	характерне	бажане	характерне	бажане
Прихильність до державних інтересів	38.5	61.5	38.0	62.0
Патріотизм	56.2	43.8	59.3	40.7
Громадянська активність	43.0	57.0	65.4	34.6
Громадянська відповідальність	53.4	46.6	64.8	35.2
Демократичність	67.1	37.9	73.0	27.0
Гуманістичність	70.8	29.2	73.7	26.3
Віра в національну ідею	37.9	62.1	34.4	65.6
Національна гідність	63.5	36.5	65.8	34.2
Повага до національних традицій	72.8	27.2	74.1	25.9
Піклування про державну мову	47.3	52.7	52.8	47.2
Дбайливе ставлення до рідної природи	72.5	27.5	77.2	22.8
Терпимість до інших націй	45.3	54.7	49.4	50.6

Крім того, респонденти бажають розвинути такі якості: віра в національну ідею (1-й курс – 62.1 %, 2-й курс – 65.6 %); прихильність державним інтересам (відповідно 61.5 та 62 %); терпимість до інших націй (відповідно 54.7 та 50.6 %). Потрібно зазначити, що на 1-му курсі значно більше студентів бажають розвинути у себе громадянську активність, ніж на 2-му (57 та 34.6 %), і, як наслідок такої програми саморозвитку, значно більше студентів відмічають у себе наявність громадянської активності (відповідно 43 та 65.4 %). Щодо такої цінності, як "піклування про державну мову", то тут думки студентів розділилися навпіл: половина респондентів відзначає, що у них наявна ця характеристика (1-й курс – 47.3, 2-й курс – 52.8 %), а половина – тільки бажають її розвинути (відповідно 52.7 та 47.2 %).

Таким чином, можна зробити висновки про особливості реального та ідеального портрету особистості студента як громадянина та представника української нації. Сучасний студент характеризується гуманізмом, дбайливим ставленням до рідної природи та повагою до національних традицій (наслідок сімейного виховання). При цьому студенти хотіли б стати більш толерантними до інших націй, більш відданими національним і державним інтересам.

Важливим завданням дослідження було виявлення зовнішніх та внутрішніх факторів, які впливають на розвиток духовного світу особистості студента. Отримані результати свідчать, що духовному ста-

новленню особистості, на думку опитаних студентів 2-го курсу, найбільше сприяють такі зовнішні фактори: сім'я (93.6 %); система освіти і виховання в школі (82.3 %); суспільні умови (78.4 %); різнопланові культурні осередки (75.1 %), система освіти і виховання в університеті (64.2 %); засоби масової інформації (56.3 %). Щодо факторів, які найбільше сприяють розвитку духовності особистості, протягом навчання в університеті ситуація залишається незмінною. Більше того, думка першокурсників майже повністю збігається. Однак потрібно зазначити, що значна кількість опитаних у 2009–2010 н. р. надають великого значення релігійному вихованню у духовному становленні особистості (1-й курс – 74.6 %, 2-й курс – 74.4 %). Отже, сім'я – головний чинник духовного становлення особистості студента.

Конкретизувати зовнішні фактори впливу на рівень духовності студентів дозволяють результати дослідження, наведені у *табл. 3*.

Таблиця 3

Розподіл відповідей щодо суб'єктів впливу на формування та розвиток духовного світу людини, %

Варіанти відповідей	2008–2009 н. р.	2009–2010 н. р.	
	1-й курс	1-й курс	2-й курс
Сама особистість	61.8	66.3	65.1
Батьки та інші родичі	45.0	56.3	54.3
Вчителі та викладачі	10.9	15.3	11.6
Друзі	38.2	21.0	20.2
Важко відповісти	8.5	5.1	7.5

Думка студентів стосовно найважливіших суб'єктів впливу на формування та розвиток духовності залишається майже незмінною протягом навчання в університеті. Вони вважають, що їх духовний розвиток залежить від самої особистості (65.1 %) та від найближчого оточення, зокрема батьків та інших родичів (54.3 %). При цьому стало більше студентів, які визнають суттєвий вплив батьків та інших родичів (1 курс – 45 %, 2 курс – 54.3 %) та значно менше тих, хто визнає вплив друзів (відповідно 38.2 та 20.2 %).

Схожа картина була виявлена під час порівняння відповідей першокурсників двох навчальних років, пріоритети залишаються незмінними: сама особистість (66.3 %) та найближчі родичі (56.3 %). Першокурсники 2009–2010 н. р. значно менше визнають вплив друзів на свій духовний розвиток, ніж першокурсники 2008–2009 н. р. (відповідно 38.2 та 21 %). Отже, у суспільстві все частіше надається перевага сімейним цінностям, а значення такої категорії як "дружба" поступово знижується.

Чи визнається взагалі престижним у студентському середовищі високий рівень духовної культури? На думку респондентів-другокурсників, соціальне становище та престиж людини в українському суспільстві визначають: рівень загальної культури (61.7 %), а також соціальний статус сім'ї (45.6 %), досягнення в освіті та професійній

діяльності (42.9 %), особисті якості (41.1 %) та ін. (табл. 4). Третина опитаних вважає визначальними наявність влади (30.8 %), матеріальний рівень (37.4 %) та службове становище (30.5 %).

Таблиця 4

Розподіл відповідей щодо показників рівня соціального становища та престижу людини в суспільстві, %

Варіанти відповідей	2008–2009 н. р.		2009–2010 н. р.	
	1-й курс		2-й курс	
Досягнення в освіті та професійній діяльності	19.1		50.2	
Рівень загальної культури	16.0		57.9	
Соціальний статус сім'ї	27.6		50.7	
Володіння матеріальними цінностями	41.9		65.6	
Службове становище	25.8		36.1	
Особисті якості	17.8		33.0	
Влада	36.2		37.6	

Порівняння результатів дозволило виявити значні відмінності у переліку чинників, що визначають престиж людини, які відбуваються протягом двох років навчання в університеті. На другому курсі у порівнянні з першим студенти стали надавати більшого значення рівню загальної культури (відповідно 16 та 61.7 %), особистим якостям (17.8 та 41.1 %) та освітянським, професійним досягненням (19.1 та 42.9 %).

Першокурсники обох навчальних років головними чинниками, що визначають престиж людини, вважають матеріальне становище (відповідно 65.6 та 41.9 %), соціальний статус сім'ї (50.7 та 27.6 %) та відносно мало уваги приділяють особистим якостям людини (33 та 17.8 %). Однак існують і певні відмінності, зокрема першокурсники 2009–2010 н. р. вважають рівень загальної культури більш значущим (57.9 %) ніж першокурсники 2008–2009 н. р. (16 %).

Таким чином, сам факт підвищення престижу загальної культури людини, її особистих якостей і досягнень може слугувати для студентів стимулом для підвищення власного рівня духовної культури.

До внутрішніх факторів розвитку духовності можна віднести різнобічні характеристики самої особистості, її інтереси, уподобання, захоплення. Зокрема у ході дослідження проаналізовано особливості дозвілля та відпочинку студентів: чим саме вони займаються в позаурочний час, яким видам мистецтва надають перевагу, яку літературу читають, якими вбачають перспективи продовження освіти та самоосвіти, як ставляться до релігії тощо. Крім того, респондентам було запропоновано оцінити свої можливості отримувати ті чи інші культурні блага та послуги і визначитись з причинами незадоволення власних культурних потреб.

Аналіз отриманих результатів дозволив зробити певні попередні висновки щодо внутрішніх факторів духовного розвитку студентської молоді. Студенти КНТЕУ мають багатий внутрішній світ, різноманітні та корисні інтереси, захоплення, уподобання. Вони є віруючими людьми з розвиненими культурними потребами, цікавляться театральним і кіномистецтвом, сучасною музикою, художньою та науково-пізнавальною літературою, займаються самоосвітою. І це все є передумовою подальшого розвитку і вдосконалення особистості кожного студента, у тому числі й духовного. Однак існують і певні проблеми в студентському середовищі (табл. 5).

Таблиця 5

Розподіл відповідей щодо актуальних проблем студентської молоді, %

Варіанти відповідей	2008–2009 н. р.	2009–2010 н. р.	
	1-й курс	1-й курс	2-й курс
Популяризація сексу, насилля, "романтики" злочинного світу	4.1	52.3	55.1
Поширення ВІЛ-інфекції, СНІДу, венеричних захворювань	–	81.9	80.4
Вживання алкоголю, наркотиків, надмірне паління	9.8	83.6	78.6
Низький рівень медичного обслуговування	6.5	43.1	38.4
Низький рівень політичної свідомості	21.4	36.3	36.7
Відсутність цілісної молодіжної політики	72.4	28.8	28.8
Недостатній рівень середньої освіти	20.2	30.1	26.1
Недостатній рівень викладання у ВНЗ	13.4	24.5	27.7
Недостатній рівень загальної культури	22.5	54.8	59.3
Мала кількість місць культурного проведення дозвілля	35.4	26.8	26.1
Відсутність робочих місць	22.7	52.7	57.8
Соціальна пасивність молоді	46.3	46.5	55.1
Низька заробітна плата	10.1	57.3	60.2
Значна конкуренція	9.0	21.3	27.8
Важкі умови праці	35.4	26.5	38.3
Відсутність доступного житла	36.7	49.8	55.4
Прояви націоналізму	18.1	23.2	27.3
Труднощі працевлаштування	30.7	57.2	55.6
Відсутність духовного виховання	–	39.5	32.4

Першокурсники 2008–2009 н. р. більше, ніж першокурсники 2009–2010 н. р., приділяли уваги таким проблемам, як відсутність цілісної молодіжної політики, важкі умови праці, мала кількість місць проведення дозвілля тощо; значно менше – негативним явищам у

молодіжному середовищі, а саме: проблемам ВІЛ/СНІДу, тютюнопаління, алкоголізму, наркоманії, популяризації сексу, насилля, "романтики" злочинного світу в засобах масової інформації. Такі дані підтверджують поступовий перехід від пасивно-споглядальної позиції студентів по відношенню до ситуації у суспільстві та байдужого очікування кращих часів до свідомої готовності активно брати участь у перетвореннях у власному та суспільному житті.

Опитування дозволило виявити, що молодь визнає існування проблеми залежності від різноманітних хімічних речовин. Особливо актуальна проблема алкогольної залежності серед молоді. Більше того, вживання алкогольних напоїв стало невід'ємною частиною дозвілля та відпочинку молодих людей, звичним і легкодоступним засобом вирішення багатьох соціально-психологічних потреб у цьому віці: бажання самоствердитись, контролювати себе і навколишню ситуацію, отримати визнання референтної групи однолітків або дорослих людей тощо.

Цікаво було виявити думку студентів стосовно впливу самого процесу навчання на рівень духовності молоді. Переважна більшість респондентів 2-го курсу відзначає суттєвий вплив навчально-виховного процесу в університеті на їх духовний розвиток. Потрібно зазначити, що їх оцінка дуже змінилася у порівнянні з попереднім дослідженням (відповідно 21.2 та 74.6%), натомість зменшилась кількість тих, хто недооцінює вплив університету на розвиток власної духовності (29.8 та 3.8%).

Порівняльний аналіз досліджень 2008–2009 і 2009–2010 навчальних років виявив, що стало менше студентів, які вважають, що викладачі так чи інакше впливають на їх духовний розвиток (відповідно 66.5 та 52.5%), та значно більше тих, хто визнає відсутність такого впливу (33.5 та 47.5%).

Респондентам було запропоновано серед різноманітних форм роботи в університеті обрати ті, що найбільше стимулюють їх духовний розвиток (*табл. 6*). Результати виявились досить цікавими: думка студентів 2-го курсу суттєво змінилася порівняно з опитуванням на 1-му курсі. Найвищу оцінку респондентів отримали різноманітні форми організаційно-виховної роботи, що розвивають гуманізм, цілеспрямованість, згуртованість студентського колективу, культуру взаємовідносин, а саме: змагання з "Брейн-рингу" (1-й курс – 10.1%, 2-й курс – 52.7%) та "Дні донора" (7.8 та 55.2%). Змінилося ставлення студентів і до деяких форм навчальної роботи. Значно вищу оцінку отримали самостійні (24.5 та 42.5%) та лабораторні роботи (7.2 та 29.4%), олімпіади (9.8 та 36.7%), заліки та іспити (14.2 та 46.6%), професійна практика (13 та 39.7%). Серед наукових форм роботи найбільш визнані студентами написання та захист курсових робіт (9.6 та 45.8%) і наукові конференції (18.6 та 30.8%).

Таблиця 6

**Розподіл відповідей щодо різноманітних
форм роботи в університеті, які найбільше стимулюють
духовний розвиток студентів, %**

Варіант відповідей	2008–2009 н. р.	2009–2010 н. р.	
	1-й курс	1-й курс	2-й курс
Лекції	37.2	37.9	44.4
Семінари	45.0	44.2	43.0
Олімпіади	9.8	13.5	36.7
Самостійна робота	24.5	38.1	42.5
Заліки та іспити	14.2	46.6	46.6
Дискусійні клуби	–	35.9	40.5
Професійні тренінги	–	35.1	37.5
Конкурси "Дебют першокурсника"	38.8	38.4	40.1
Змагання з "Брейн-рингу"	10.1	44.3	52.7
Написання та захист курсових робіт	9.6	41.3	45.8
Наукові конференції	18.6	29.1	30.8
Психологічні тренінги	–	29.7	34.9
Професійна практика	13.2	41.7	39.7
Лабораторні роботи	7.2	27.6	29.4
"Дні донора"	7.8	43.5	55.2
Змагання КВН	21.4	29.1	33.1
Дні факультетів	–	48.3	51.2
Традиційні та професійні свята	–	42.3	41.4

Дослідження 2009–2010 н. р. доповнено кількома новими позиціями, які теж сприяють розвитку духовного світу студентства та отримали досить високу оцінку респондентів: Дні факультетів (51.2 %), професійні та традиційні свята (41.4 %), дискусійні клуби (40.5 %) професійні (37.5 %) та психологічні тренінги (34.9 %).

З метою виявлення перспектив духовного розвитку студентів університету досліджено їх життєві плани. Отримані дані дозволяють говорити про те, що за час навчання в університеті значно збільшилась кількість студентів, які прагнуть мати цікаву роботу (з 53 до 69.1 %), побувати за кордоном (з 33.3 до 49.4 %), досягти високого матеріального становища (з 33.3 до 45.4 %), знайти супутника (супутницю) життя (з 25.8 до 45.2 %), досягти визнання, слави (з 18.1 % до 51.9 %), керувати людьми (з 17.3 до 28.3 %), знайти впливових друзів (з 8.8 до 17.6 %).

Порівняння першокурсників 2008–2009 та 2009–2010 н. р. дозволило виявити: вони схожі у тому, що мало хто з них прагне досягти визнання, слави (18.1 та 26.2 %) та керувати людьми (17.3 та 19.4 %); однак серед студентів стало менше тих, хто прагне успішно закінчити університет (76.6 та 64.5 %) та кохати і бути коханим (54.8 та 45.3 %).

За результатами проведених досліджень можна зробити деякі загальні висновки.

По-перше, духовний світ студентів КНТЕУ різноманітний і багатогранний. На сучасному етапі він має певні особливості залежно від індивідуально-психологічних і соціально-економічних умов формування та розвитку особистості.

По-друге, деякі елементи системи духовних цінностей студентів залишаються незмінними протягом перших двох років навчання в університеті. Це стосується насамперед розуміння самого поняття "духовність" і факторів, які впливають на духовний розвиток особистості. Переважна більшість студентів вважає, що "духовність" – це сукупність моральних якостей і гармонія внутрішнього світу людини. До того ж, студенти досі впевнені, що духовний розвиток особистості найбільше залежить від самої особистості та від сімейного виховання.

По-третє, студенти КНТЕУ з користю проводять свій позаурочний час: спілкуються з друзями, читають книжки, працюють за комп'ютером, займаються самоосвітою, дивляться телевізор. Їх захоплює кіно, музика, театр, однак мало цікавить декоративно-прикладне мистецтво. Переважна більшість опитаних читає різноманітну літературу: художню, науково-пізнавальну та історико-політичну. Студенти університету надають перевагу сучасній музиці (клубна, поп-музика, рок, реп).

По-четверте, як громадяни держави та представники української нації студенти університету характеризуються гуманізмом, дбайливим ставленням до рідної природи та повагою до національних традицій. Крім того, вони хотіли б стати більш толерантними по відношенню до інших націй, більш відданими національним і державним інтересам.

По-п'яте, студенти мають реальні можливості отримувати ті чи інші культурні блага та послуги, а саме: здобувати необхідну освіту, відвідувати культурні осередки та ін. Єдине, що може стати на заваді до отримання культурних благ і послуг, – це небажання підвищувати свій культурний рівень. Загалом студенти критично оцінюють власний рівень духовного розвитку і визначають його як середній.

По-шосте, упродовж перших двох років навчання в університеті відбуваються деякі зміни у системі духовних цінностей: студенти починають приділяти більше уваги самоосвіті та вдосконаленню професійних знань, умінь і навичок. Вони більше читають, натомість менше відвідують нічні клуби. Збільшилась кількість студентів, які високо оцінюють вплив навчально-виховного процесу в університеті на свій духовний розвиток, а також тих, хто надає перевагу здоровому способу життя.

Таким чином, картина духовного світу студентської молоді змінюється протягом навчання у вищому навчальному закладі. Є позитивні зміни, є й негативні. Отже, необхідно управляти процесом розвитку духовності студентів з урахуванням їх вікових і соціально-психологічних особливостей.

Оптимізація процесу духовного розвитку студентської молоді передбачає безперервне збагачення внутрішнього світу особистості. При цьому слід звернути особливу увагу на формування та розвиток: згуртованості студентського колективу, а також взаєморозуміння студентів і викладачів; культурних потреб студентів, особливо інтересу до народного фольклору та декоративно-прикладного мистецтва; національної та громадянської спрямованості особистості студента; потреби кожного студента у постійному самовдосконаленні; позитивної мотивації у студентів на здоровий спосіб життя, бажання займатися спортом, туризмом, громадською діяльністю в університеті.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Романюк Л. В.* Дослідження цінностей в моніторингу якості вищої освіти: засоби, технології та перспективи / Л. В. Романюк // Вища освіта України. — 2009. — Дод. 4, т. IV (16). — С. 440–445.
2. *Шевченко Г. П.* Духовність і цінність життя / Г. П. Шевченко // Духовність особистості: методологія, теорія і практика : зб. наук. пр. — 2004. — Вип. 5. — С. 3–15.
3. *Целякова О. М.* Духовність і ціннісні орієнтації студентської молоді України в трансформаційному суспільстві / О. М. Целякова // Гуманітар. вісн. ЗДА. — 2009. — № 38. — С. 222–232.
4. *Виявлення духовно-моральних орієнтирів та ціннісних пріоритетів сучасного студентства* / О. Марусенко, Н. Письменна, О. Брежнева, Т. Шклярова // Вісн. Львів. ун-ту. — 2006. — Вип. 21. ч. 1. — С. 250–258.
5. *Мельниченко А. А.* Ціннісні виміри духовної культури студентів технічного ВНЗ у трансформаційному суспільстві / А. А. Мельниченко, І. В. Поголенко // Український соціум. — 2005. — № 1 (6). — С. 31–43.
6. *Підбуцька Н.* Цінності сучасної молоді та їхній вплив на успішність навчально-виховного процесу у ВНЗ / Н. Підбуцька // Вісн. Львів. ун-ту. — 2009. — № 25. — С. 191–196.